

Ur museisamlingarna

I stallet på Bergströmska gården hänger en gammal bjällerkrans, som har sett bättre dagar.

En gång i tiden har den säkert varit nyputsad och fin när den hängdes runt halsen på hästen. Kanske har den varit med på någon av de slädfartier, som Georg Nyström anordnade i slutet av 1800-talet här i Torshälla. Det måste

ha varit en upplevelse att få vara med på dessa partier och höra klangen av de många bjällrorna i den långa kortegen av släddar.

Bjällerkransar användes ej till vardags, utan endast när det skulle vara högtidligt eller lite extra festligt.

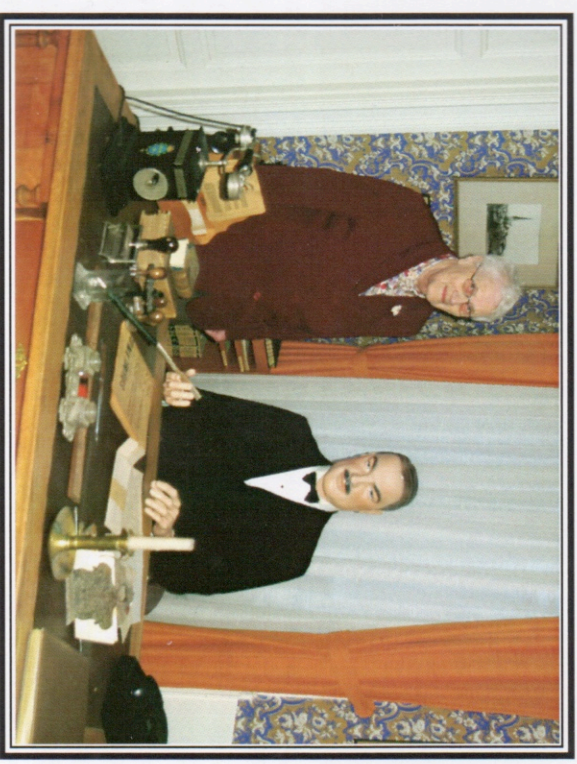
Bernt Pettersson

Årg 18 Nr 2 2008

S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille

Mary Johansson besöker sin gamla arbetsplats, expeditionen i Rådhuset. Här är det den naturtrogna kopian av borgmästaren Albin Edsberg, som får besök. Han var borgmästare i Torshälla från 1891 till 1924.

Aldermannen har ordet

Vid hembygdsföreningens årsmöte den 10 mars i år avgick Ingrid Pettersson ur styrelsen. Ingrid tillhör en av de flitigaste och mest meriterade styrelsemedlemmar jag träffat i hembygdsföreningen. Redan i slutet av 60-talet träffade jag Ingrid på Bergströmska gården när vi pratade om hembygdsföreningens behov av föreningslokal. Vi får dock glädjas åt att Ingrid stannar kvar i trädgårdskommittén och museikommittén.

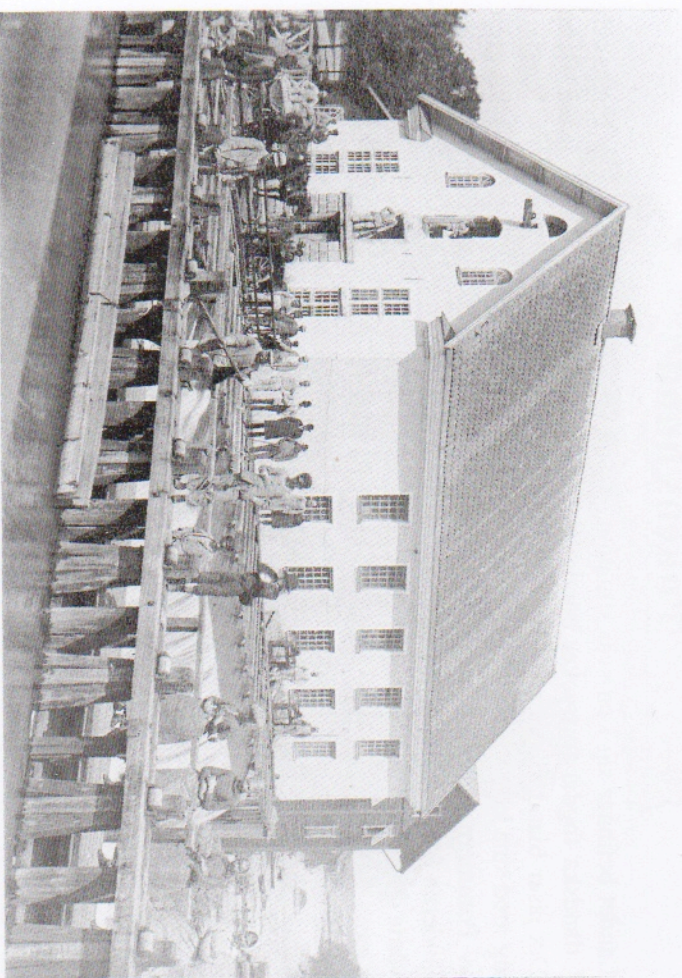
Som ersättare för Ingrid i styrelsen invaldes Torbjörn Axner. Vi tackar Ingrid och hälsar Torbjörn Axner välkommen. I övrigt blev det inga förändringar i styrelsen. Under årsmötet hade besökarna möjlighet att titta på en fotoutställning från det gångna verksamhetsåret som Bernt Pettersson med hjälp av Björn Maxe sammanställt.

På fejdardagen städades hela Bergströmska gården och mormorstäppan för att stå redo för vårens och sommarens aktiviteter. Efter barnkulturdagarna i maj samt nationaldagsfirandet 6 juni börjar sommarprogrammet som vanligt midsommardagen den 21 juni och slutar den 10 augusti.

Hantverksdagar på torsdagar och kyrkkaffe i samarbete med kyrkan på söndagar. För att båtutrusterna från Västeråbålen skall få möjlighet att se Bergströmska gården har vi öppet varje måndag och onsdag 2 juni till 10 augusti.

Se särskild programkalender på annan sida.

Lars Nystedt

Bilden av den gamla kronokvarnen är hämtad ur Georg Nystroms fotosamlingar. Kvarnen byggdes år 1628, byggmästare var Hugo De Besche, en av de kända bröderna De Besche.

Kvarnen har haft flera ägare. När den här bilden togs var det Nyby Bruk som ägde kvarnen.

På bilden kan man se de många dammluckorna, som reglerade vattenflödet. En bonde som har kommit med ett par

säckar såd som ska malas. Kvarnarbetare och intresserade som alla skulle vara med på bilden.

Efter den stora branden 1947 upphörde byggnaden att fungera som kvarn. Efter återuppbyggnad övergick den till Tors-hälla stad. I dag är det som bekant vårt bibliotek som disponerar den ärevärdiga byggnaden.

Bernt Pettersson

Skulle det ligga ett inbetalningskort i Din tidning så betyder det att kassören inte fått någon årsavgift av Dig. Vi hoppas att det inte betyder att Du vill lämna Gillet.

Pukens hund

Landet befinner sig i en svår situation. Utländska fogdar förtrycker bönderna. Det jäser bland allmogén. Man vänder sig med sina klagomål till kungen, Erik av Pommern som styr de tre nordiska länderna från Danmark. Ingen hjälp att vänta därifrån. Dalkarlarna tar då saken i egna händer och under Engelbrekts ledning befriar man landet från fogdarna. Vid Arboga möte 1435 väljs han till rikshövitsman med uppgett att leda upprorsstyrkorna.

Vid sin sida har han den unge, orädd Erik Puke från Rossvik i Husby Rekarne, son till lagmannen Nils Gustavsson, här mest känd som symningsgivare åt Esbjörn Blåpanna på Österby i Tunbo d.v.s. den man som tog hand om Esbjörn Blåpanna på hans ålders höst.

Engelbrekt kom att dela uppdraget som rikshövitsman med Karl Knutsson Bonde. Engelbrekt mördas i maj 1436 av Magnus Bengtsson Natt och Dag under förevändning av en släktfejd, där dock redan förlikning skett. Magnus får beskydd av den redan mäktige Karl Knutsson, vilket kan tyda på att mordet skett med dennes goda minne.

Erik Puke förväntar sig att få efterträda Engelbrekt som rikshövitsman och vill inleda förhandlingar med Karl Knutsson.

Puke blir kallad till Västerås slott för samtal. Han varnas för att resa dit, eftersom man anar att hans liv kan stå i fara. Puke tar inte till sig varningen, men som en säkerhetsåtgärd tar han vägen förbi

Strängnäs för att träffa biskop Tomas och få ett lejdbrev utfärdat av denne. Detta brev skulle skydda honom för överfall eftersom straffet för den som fögrepar sig på en person med lejdbrev ofta var döden.

På vägen mot Västerås måste han passera Torshälla med sitt beridna sällskap och sin hund. Vi kan nu foreställa oss hur man stannar upp på torget, kanske för en välbehövlig matpaus, och ett livligt samtal utbyter om det politiska läget, om mordet på Engelbrekt och om Karl Knutsson Bonde. Hela Rekarnebygden hade givit Engelbrekt sitt fulla stöd och var skeptiska till landets makt hungeriga överklass som Karl Knutsson representerade. Åter en allvarlig varning till Puke att resa till Västerås.

Ganska troligt svängde han av mot Österby för att hälsa på sin far Nils Gustavsson och den gamle väpnaren Esbjörn Blåpanna, båda trogna Engelbrekt. Även här blir han varnad. Väl framme i Västerås släpps Erik Puke in i slottet, men hans sällskap inklusive hund hänvisas till ett nathärbärge utanför slottet. Porten hin- ner knappast stängas bakom Puke förrän han övermannas, bakbinds och förs i sportsträck till Stockholm där han ganska omgående mistar sitt huvud.

Pukes män böjjar ana oråd och ryktet säger att Karl Knutsson planerar ett hämndtag mot Rekarnebygden. De ger sig av hemåt med hunden som sällskap. Det är nu som några torshällabor får syn

Torshällaborna anade oråd när de såg Pukens hund komma tillbaka ensam.

på hunden och skyndar hem till stan och berättar att de sett Pukens hund och det kan inte båda gott. Förmodligen når ryktet om Pukes avrättning och Karl Knutssons planerade angrepp dem samtidigt. Man samlar ihop de värdefullaste ägodelarna och låser in dem i kyrkan samtidigt som männen drar till skogs för att gömma sig. De skulle inte kunna klara sig långt mot Karl Knutssons beväpnade skara.

Det som möter Karl Knutsson när han kommer fram till Torshälla är en stad med bara kvinnor, barn och äldre. Han befäller kvinnorna att hämta hem sina män men de vägrar. Han låter sina män undersöka husen, men där finns inget av värde att hämta. Karl Knutsson misstänker att man gömt sina värdesaker i kyrkan, att det är där han ska söka och tvingar de kvarvarande stadsborna att öppna kyrkporten. Där har han bara att ta för sig. Han tillåter sina män att ytter-

ligare söka igenom husen och ta vad de kan och man kan tänka sig att kvinnorna får betala för att deras män gömt sig. Vad detta innebär kan vi bara ana.

Hur reagerar biskop Tomas när den som stått under hans beskydd blivit mördad. Rätteligen borde hans baneman ställs inför rätta, men ingen vågade sätta sig upp mot den mäktige Karl Knutsson Bonde, inte ens biskop Tomas i Strängnäs. Han tog så illa vid sig att han kände att han i framtiden inte kunde föra mässor vid högalaret i sin domkyrka och han skrev till påven och bad om förlåtelse för att han inte vågat stå upp för den mördade Erik Puke.

Detta är bakgrunden till historien om Pukens hund som varnade torshällaborna för en annalkande fara. och det hände i nådens år 1437.

Margaretha Linden

Ljusets högtid i Rådhuset 8 februari

Årets ljusfest i Rådhuset firades i anslutning till Kyndelsmäss, som är ljusets högtid och som firades i kyrkan föregående söndag.

De som hade kommit till Rådhuset denna mörka februaridag hade blivit ammodade att ta med sig en ljusstake, vilken betydde något särskilt för dem och som de kunde berätta om. Det blev en brokig samling, från enkla ljussakar till ståtliga kandelabrar, alla hade de en intressant historia att berätta.

Dagens gäst var Einar Engman, som berättade om ljusets historia och om stöpning och gjutning av de ljus, som tillverkas i Kyrkans Hus källarvåning.

Ljus och mörker har satt sina spår i människans dagliga tillvaro sedan ur-minnes tider. Man fick gå upp med ljuset och lägga sig med mörkret. Men om inte vardagssysslorna var färdiga på kvällen fick ljus användas sparsamt, ljusen var dyrbara.

Vaxljusen

Ingen vet säkert när man började använda ljus, men redan under vikingatiden fanns det vaxljus. I Sverige var det munkarnas uppgift att producera vaxljus. Vanligt folk fick nöja sig med de osande talgljusen, men kyrkan, klostren, herrefolk och kungar krävde bättre kvalitet. Vaxljusen doftade gott, hade bättre lysegenskaper och längre brinntid än talgljusen.

Tore Holm berättar historien om sin ljusstake

Talgljusen

Från tidigt 1400-tal till en bit in på 1800-talet var de viktigaste råvarorna vid ljusstöpning bivax och talg. Men talgen var dyrbar, den skulle räcka hela året till särsalva, som flott till matlagning och naturligtvis till alla ljusen.

Den smälta talgen hålldes upp i burkar och fät och fick stelna till hårda kakor. Extra fina ljus fick man om man blandade en tredjedel vax med två tredjedelar talg.

Ljusen användes framför allt vid stora högtider, bröllop, bandop, begravningar och till jul. Julgåva i form av ljus gav man också till de fattiga, liksom till spöghubben och tjänstefolket.

Einar Engman berättar hur man tillverkar ljus

Stearinljusen

Stearin och paraffin upptäcktes i början på 1880-talet av två fransmän. Denna uppfinnning fick avgörande betydelse för tillverkning av våra moderna ljus. Nu kunde ljusen göras fasta och hårda. Den nya uppfinnningen blev känd i Sverige genom kung Karl XIV Johan. Ägaren av stearinfabriken i Paris var en stor Bernadotte-beundrare, och som gåva till svenska kungen ville han lära svenskarna konsten att göra stearinljus.

Tillverkning av ljus i Kyrkans Hus

Efter sin skildring av ljusets historia, övergick Einar Engman till att berätta

om den tillverkning av ljus, som sker i källarvåningen i Kyrkans Hus.

Einar Engman hade tagit med sig en mängd gjutformar och annan material och beskrev på ett lättfattligt sätt hur man går tillväga när man tillverkar ljus i olika former. Dessa ljus används i första hand i kyrkan. De målade och dekorerade ljusen går till försäljning och utdelas ofta som gåvor.

Det blev en minnesvärd dag i Rådhuset, som helt gick i ljusets tecken.

Berni Pettersson

Program för Bergströmska gården sommaren 2008

Gården är öppen angivna dagar från och med 2 juni, till och med 10 augusti.

Måndagar och onsdagar öppet kl 11-15, torsdagar hantverksdagar kl 14-17.

Söndagar kyrkkaffe kl 11-12 efter högmässan i Torshälla kyrka kl 10.

Gården öppen från 2 juni

Måndagar och onsdagar.

kl 11-15

6 juli söndag

kl 11-12

Kaffeservering (kyrkkaffe).

27 juli söndag

kl 11-12

Kaffeservering (kyrkkaffe).

Midsommardagen

kl 10

Midsommarmässa i kyrkan.

Därefter kaffe och musikunder-

hållning på Bergströmska gården.

Gården öppen 11-12

10 juli torsdag

kl 14-17 Hantverksdag

Servering, musikunderhållning.

31 juli torsdag

kl 14-17 Hantverksdag

Servering, musikunderhållning.

13 juli söndag

kl 10 Friluftsgudstjänst

i Bergströmska gården med kyrk-
kaffe.

7 augusti torsdag

kl 14-17

Servering, musikunderhållning.

26 juni torsdag

kl 14-16

Tunnbrödsbakning med försäljning.

Servering, musikunderhållning.

17 juli torsdag

kl 14-17 Hantverksdag

Servering, musikunderhållning.

10 augusti söndag

Hembyggdens dag

kl 10 Friluftsgudstjänst på gården

Servering, musikunderhållning.

29 juni söndag

kl 11-12

Kaffeservering (kyrkkaffe).

20 juli söndag

kl 11-12

Kaffeservering (kyrkkaffe).

Torshälla marknad 6-7 september

Servering av kaffe och våfflor.

3 juli torsdag

kl 14-17 Hantverksdag

Servering, musikunderhållning.

24 juli torsdag

kl 14-17 Hantverksdag

Servering, musikunderhållning.

Krönikespelet "På Gulltuppen"

Godtemplarlökalen 6-7 sept kl 14.

Kerstin Stenberg.

Upplysningar lämnas på

tel 016-35 50 76 Bergströmska

gården, eller 016-35 80 41

Kerstin Stenberg.

Torshälla Hembygdsförening

S:t Olofs Gille.

Torshälla stads förvaltning.

Torshälla församling.

Studieförbundet Vuxenskolan

Norra Sörmland.

Smedjan vid Mörbylund

Den 5 februari 1945 bröt den stora metallstrejken ut och den kom att pågå till den 9 juli. Resultatet av strejken blev att arbetarna fick återgå till sina ordinarie arbeten utan att i stort ha fått igenom sina krav.

Eftersom strejken förväntades bli långvarig, var vi några strejkledda som funderade på vad vi kunde sysselsätta oss med under tiden. Gänget bestod av Oskar Wärne, Uno Carlström, min bror Folke och undertecknad Berni Pettersson. Jag hade tidigare tillverkat en sypuff åt min mamma och tänkte att vi kanske kunde tillverka sådana puffar och på så vis få lite extra inkomst. Om jag minns rätt kvitterade jag ut 39 kronor var fjortonde dag i strejkunderstöd.

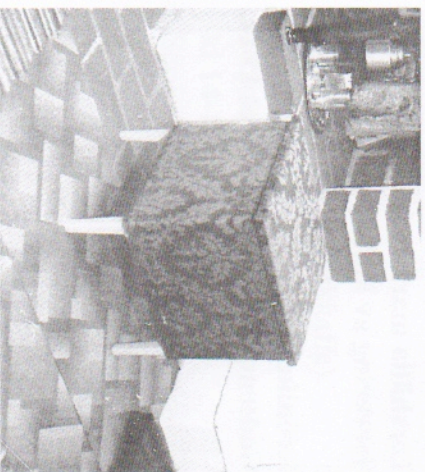
Vi fick löfte av dåvarande ägaren till Mörbylund, Helge Fransson att få vara i den lilla snickarverkstaden ovanpå Johan Svans gamla smedja.

Jag minns än den gamla smeden, och hans ho-ho-ho-skratt som hördes ända hem till Haga där jag då bodde. Johan Svan, som var född 1859 hade från början varit soldat för Salsla i Öja socken och lärt sig smedyrket i unga år. Efter att ha brukat en gård i Lista, kom han som lanbrukare till Mörby omkring 1900. Ganska snart flyttade han upp till Mörbylund och ägnade sig mest åt smide och reparationer av böndernas redskap och vagnar. Mörby arrenderade han ut till olika brukare, bl a till sonen Carl Johan,

som brukade den fram till omkring 1922, då Johan Svan sålde gården till Rickard Janson.

Johan Svan hade troligen byggt både smedjan och villan, vilka låg på höjden ett par hundra meter ifrån Mörby. En sak som fick konsekvenser för efterkommande ägare av villan, var det "undantag", som Svan gjorde till förmån för sin hushållerska, som efter Svans död, till döddagar skulle få disponera en del av villan. Efter Svans död 1938, hade hon bostaden kvar flera 10-tals år fastän hon sista tiden inte bodde där. Franssons, som vi hyrde verkstaden av hade flera barn och hade säkert behövt hela villan.

Vi anskaffade det material och de verktyg vi behövde för att börja tillverkningen av sypuffar. En gammal cykel ändrades om till en bandsåg, som vi spände fast

Prototypen till sypuffen

Helge Fransson med barn, Oskar Wärne, Uno Carlström och Folke Pettersson framför Svans gamla smedja

på ett bord. En trampade och den andra sågade.

När vi hade tillverkat ett antal sypuffar åkte vi ut och försökte sälja dem. Jag har ett roligt minne, när jag försökte sälja en puff till den gamle skolläraren och kantorn i Vallby. Han tyckte den skulle vara bra att ha pottan i. Då kunde han sitta på puffen i stället för att gå ut och göra sina behov. Men det blev ingen affär av den gången. När strejken var slut och de flesta återgått till sina ordinarie arbetsplatser, hade vi ett litet lager sypuffar att sälja. Förtjänsten blev inte så stor, men vi hade haft en trevlig sysselsättning under strejktiden. Vi blev uppmärksammade genom en artikel i Folket. De kom ut till Mörbylund, fotograferade och skrev om oss under rubriken "Framåtanda i Torsälla"

Här har jag fotograferat min blivande hustru Ingrid Håll på trappan upp till verkstaden

– Strejkledda ynglingar i Torsälla blev egna "fabrikörer".

I dag är det ett stort buskage där Svans gamla smedja har stått. Bara rester av den gamla stentrappan kan ännu skönjas.

Berni Pettersson

Lindag på Bergströmska gården 20 maj 2008

Margaretha Linden och Britt-Marie Blomstrand berättar om linets väg från sådd till färdigt garn

Barnen gör linprover

aktivitet som ingår i barnkulturveckan

Ingrid Pettersson visar hur man repar lin

Här beskådar flickorna sina linprover

Uställningar i Kvarnen

Vid vårt årsmöte i Kvarnen, brukar vi ha en utställning under två veckor. Men på grund av stöldrisken, så hade vi bara en liten plansch- och bildutställning, som sattes upp och togs ned samma dag.

i biblioteket. Vi ställde ut en samling gamla nycklar, lås och beslag från våra museisamlingar. Alltifrån gamla medeltida beslag och lås till modernare hänglås visades. Utställningen hade enligt bibliotekspersonalen rönt stort intresse.

I stället för den utställning, som vi brukar ha i utställningslokalen, blev vi erbjudna

Bernt Pettersson

att under 14 dagar få disponera en monter

Uställning med en samling av gamla nycklar, lås och beslag

Gravstensinventeringen

Gravstensinventeringen på Nya Kyrkogården har nu kommit så långt att A, B och C-kvarteren är helt klara. Resterande gravar förväntas bli klara under sommaren när det gäller avskrivning och fotografering.

Sedan återstår det tidsödande arbetet med blankettskrivning, bildbehandling och en noggrann kontrolläsning. Helt klara beräknas vi bli under nästkommande år.

Bernt Pettersson

Lördagen den 30 augusti kl 15

Kyrkogårdsvandring till den

Gamla Kyrkogården med

Bernt Pettersson.

Avslutas med kaffe i

Bergströmska gården.

Marknadsdagarna

6-7 September

Framträder teatergruppen

Eskilstuna-spelen på

Godtemplarlokalen med

krönikespelet "På Gulltuppen."

Föreläsningen börjar kl 14

båda dagarna.

Välkomna önskar:

Hembygdsföreningen

S:t Olofs Gille.

Boktips:

Den vackra boken om Marianne Ebeling finns till försäljning på

Bergströmska Gården.

Pris: 160:-

Gillesmedlemmar får rabatt!

Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Lars Nysjeldt, älderman tel 35 87 59

..... mobil 070-655 28 85

Ove Hermansson, v. älderman . tel 35 66 77

Lilian Andersson, gårdeman tel 35 65 15

Bernt Antonsson, skrivare..... tel 35 83 68

Gunnbritt Eriksson, v. skrivare

..... mobil 076-251 74 29

Jan-Erik Kling..... tel 35 56 41

Kerstin Stenberg..... tel 35 80 41

Suppleant:

Torbjörn Axner tel 35 50 35

..... mobil 070-600 60 70

Museikommité:

Lars Nysjeldt tel 35 87 59

Arkivkommitté:

Björn Maxe tel 35 50 43

Trädgårdskommitté:

Jan-Erik Kling..... tel 35 56 41

Aktivitetskommitté:

Kerstin Stenberg..... tel 35 80 41

Redaktion S:t Olof:

Bernt Pettersson, Björn Maxe, Torbjörn Axner

Bergströmska gården Hembygdsgård

Lilla gatan 12, TORSHÄLLA

Telefon 016-35 50 76

Medlemsavgift: 100:- enskild, 125:- familj
Plusgiro: 26 81 47-6

Postadress:

Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille
c/o Lilian Andersson

Eklundavägen 2 644 30 TORSHÄLLA

E-postadress: torshalla.hbt@eskilstuna.se